

ni. Strauss-hoz hasonlóan a filozófiai doktrínák alapján szeretné megérteni a modern világ eseményeit. A filozófiai tanok tekintetében pedig elsősorban a klasszikus szerzőkre, Hobbes-ra, Montesquieu-re, Rousseau-ra, Tocqueville-re támaszkodik. A demokratikus hatalommegosztás taglalásakor például kijelenti, hogy a témában Montesquieu „XVIII. század első felében adott leírása tulajdonképpen véglegesnek tekinthető”. (AZ ELKÜLÖNÜLÉSEK SZERVEZETI RENDJE, 35.)

Vagyis Manent arra tesz kísérletet, hogy XX. századi eseményeket magyarázzon meg jóval korábbi filozófiai tételek és fogalmak alapján. Ez a vakmerő kísérlet sajátoságaiból adódóan nagyon gyakran terméketlen. A totalitarizmusok elemzése kapcsán például Besançon idézve azt állítja, hogy „A szovjet rendszer élénken kísiklik Arisztotelész és Montesquieu klasszifikációi elől”. (A KOMMUNIZMUS KÉRDŐJELEI, 247.) Ebben persze semmi meglepő nincs azonkívül, hogy a szerző hosszas és részletes elemzés után jut erre a nyilvánvaló következtetésre. Általában elmondható, hogy nagyon nehéz több évszázados politikai filozófiai művek alapján kortárs jelenségeket magyarázni és mai problémákra választ találni. Az, hogy Benjamin Constant mit gondolt a háborúk természetéről, nem segít eldönteni, hogy kizárható-e a közeli jövőben Európában a háború lehetősége. (VÖ. A XX. SZÁZAD HÁBORÚI, 139.)

Fontos megemlíteni, hogy a cím magyar fordítása félresikeredett. Egyrészt ugyanis értelmetlen, hiszen azt sugallja, hogy van gyerekek számára írott politikai filozófia is. Másrészt félrevezető – a fordító, Kende Péter a kötethez írott előszavában említi, hogy az eredeti cím (COURS FAMILIER DE PHILOSOPHIE POLITIQUE) utal a keletkezés körülményeire és az írás stílusára. A kötet ugyanis a Sciences Po Paris-n elhangzott huszonnégy előadásból álló sorozat átirata. Az eredeti címben szereplő *familier* kifejezés inkább arra utal, hogy a szerző vizsgálódásai során kerüli a filozófiai terminusokat, és elsősorban köznyelvi fogalmakat használ. Persze egy szempontból azért mégiscsak találó a félrefordítás. A kötet tényleg nem való fiataloknak. Félő, hogy a tapasztalatlanabb olvasók téves következtetéseket vonnának le a könyv alapján a politikai filozófia természetével és hasznával kapcsolatban. Pierre Manent könyve ugyanis tankönyvnek túlságosan rendezetlen, de primer politikai filozófiai műnek sem

tekinthető, hiszen Manent önálló, eredeti álláspontot semmilyen kérdéskörben nem ismertet. Se hús, se hal politikai filozofálgatás.

Pogonyi Szabolcs

VENUS BÜNTETÉSE

Birgit Adam: Die Strafe der Venus. Eine Kulturgeschichte der Geschlechtskrankheiten (Venus büntetése. A nemi betegségek kultúrtörténete)
Orbis Verlag, hely nélkül, 2001. 238 oldal

Amikor Kolumbusz 1492-ben felfedezte Amerikát, az írott történelemnek ezzel az addigi talán legjelentősebb eseményével egyesítette az emberiség addig gyakorlatilag külön élt és fejlődött két népességét: Eurázsia-Afrikaét és Amerikaét. Bár ennek a maga korában és még sokáig nem voltak tudatában, sor került a két populáció mikrobáinak kicserélésére. Az európaiak behurcolták Amerikába a himlő, a kanyaró, az influenza, a tífusz, a torokgyík, a malária, a mumpsz, a szamárköhögés, a pestis, a tüdővész és a sárgaláz kórokozóit.

Az indiánok immunrendszere védtelen volt a számukra új mikroorganizmusokkal szemben. A becslés szerint százmillió prekolumbiánus indiánból néhány évtized alatt kilencvenmillió esett az új járványok áldozatául. Az a tény, hogy a két Amerikából túlnyomórészt fehér földrész lett, nem a spanyolok kegyetlenkedésének, de nem is elsősorban haditechnikai fölényének köszönhető, hanem a behurcolt mikroszkopikus lényeknek. (Ennek tulajdonítható a fekete rabszolgaság intézménye is. A gyarmatosítók a betegesnek tekintett indiánok helyébe az európaiakkal évezredek óta mikrobiológiai kapcsolatban álló és így ellenálló afrikaiakat választották ki.)

Az indiánok mindössze egy kórokozóval vizsgozták a fehérek ajándékát: a *Treponema pallidum*-mal, a szifilisz nevű nemi betegség kiváltójával. A szifilisz (vérbaj, luesz, bujakór) eredete a régmúlt idők homályába vész. Minden bizonnyal Amerikában keletkezett, lehet, hogy eredetileg asexuális úton terjedt. Régi

csontmaradványok bizonyítják prekolumbiánus eredetét: az indiánok között istene is volt. Kolumbusz matrózai hurcolták Európába, ott rövid idő alatt szétterjedt, és eljutott Ázsiába és Afrikába, gyakorlatilag a világ minden pontjára. Magyarországra 1499-ben, alig hat évvel Kolumbusz amerikai visszaérkezése után került el. Azóta dühöng gyakorlatilag megszakítás nélkül világszerte (holott a XX. század eleje óta teljes mértékben gyógyítható).

A nemi betegségek története az orvostörténet és azon belül a járványtörténet egyik legjelentősebb és legérdekesebb fejezete. Birgit Adam német irodalomtörténész-nő izgalmas, de egyúttal visszafogott hangú népszerűsítő monográfiát írt róla, amelyben a szifilisz mellett foglalkozik a gonorrhoea (kankó) és a szerzett immunhiányos betegség, az AIDS történetével is. A munka hagyományos stílusban íródott, hiányoznak belőle az Annales-féle szociáltörténeti iskola vívmányai: mindazonáltal izgalmas és különösen az elmúlt századforduló történetének felvázolásában sok újat hozó munka. Úgy tűnik, hogy nem tartható az a hagyományos felfogás, mely szerint a XIX. és a XX. század fordulóján főleg a német hatóságok nem foglalkoztak elég intenzíven a vérbaj leküzdésével. Bár bizonyos prűdéria megléte nem tagadható, tudatában voltak a szifiliszjárvány okozta fenyegetettségnek, és a kor színvonalán sokat tettek ellene.

A könyv sokat foglalkozik a legnevesebb szifilitikusokkal (E. T. A. Hoffmann, Franz Schubert, Gaetano Donizetti, Charles Baudelaire, Heinrich Heine, Hugo Wolf, Bedřich Smetana, Nikolaus Lenau, Friedrich Nietzsche, Édouard Manet, Guy de Maupassant; a magyarok közül Ady Endre mint a legnevezetesebb hazai vérbajos, továbbá Munkácsy Mihály neve említhető meg). VIII. Henrik személyében a világtörténelem randevút adott az orvostörténetnek: szinte bizonyos, hogy az angol uralkodó legendás kegyetlensége központi idegrendszerre késői szifilitikus szövődményére vezethető vissza. Retteggett Iván orosz cár hírhedt szadizmusa és üldöztetése tébolya esetén ez vitatott és kérdéses, Adam kissé túl egyértelmű álláspontot foglal el ebben a kérdésben. Egyáltalán – ez régi orvostörténeti szokás – túl sokakat gyanúsít vérbajjal, így Jonathan Swiftet is, aki Szerb Antal szerint

élethossziglani nemi tehetetlenségben szenvedett, így aligha fertőződhetett meg szifilisszel.

Érdemes lenne felmérni, miért gyanúsít az orvostörténet és sok esetben a közvélekedés boldog-boldogtalant nemi betegséggel. A politikusok esetében ez egyértelmű: Leninnél, Mussolininál, Hitlernél, Idi Amin Dadánál – akik nem szenvedtek sem szifiliszben, sem más nemi betegségben – a politikai befektetés játszotta a legnagyobb szerepet (éppen úgy, mint Hitler állítólagos perverzításai, modern kifejezéssel paraphiliái esetében). De vajon mi indított sokakat, hogy vérbajjal gyanúsítsanak olyan rokonszenves figurákat, mint Goethe vagy Beethoven?

Úgy tűnik, hogy a nemi betegséggel történt fertőzésnek két kulcsfogalma a gyakori partnerváltás (a promiszkuitás) és az alacsony igényszint. Károlyi István bőrgyógyász professzor NEMI ÉLET, NEMI ERKÖLCS, NEMI BETEGSÉGEK című könyvében háborzongató számok találhatók a hatvanas évekből, amikor egy román dunai hajós újra behurcolta a vérbajt Magyarországra. Ahogy Birgit Adam kiemeli, különösen két csoport jeleskedett a nemi betegségek elterjesztésében: a prostituáltak és a férfi homoszexuálisok promiszkuáló hányada (akiknek a német szerző némileg kevés figyelmet szentel). Mindkét csoport nagy szerepet játszott a nyolcvanas években kitört AIDS-világjárványban.

Birgit Adam két neves AIDS-halotról szól részletesebben: Rock Hudson filmszínészről és Freddie Mercury rockénekesről. Ahogy elemzéséből kiderül, mindkét eset jelentősen hozzájárult a betegség tudatosításához. A közvélemény hamarosan rádöbbsent, hogy az AIDS nem gettó- és nem is homoszexuális betegség, ahogy eleinte gondolták. Egy közismert mondas szerint az Egyesült Államokban azokra a betegségekre adnak kutatási pénzeket, amelyekben egy hatvanhét éves szenátor is megbetegedhet. Nos, ez az AIDS-re nem vonatkozik, de szerzett immunhiányos betegséget kaphat a népképviselő fia vagy lánya. Bár az AIDS-epidémiában is megjelentek ugyanazok a topozok, mint ötszáz évvel korábban a szifilisznél – például hogy a fertőzöttek saját könnyelműségük folytán betegedtek meg, ezért rászolgáltak Isten büntetésére –, súlyuk jelentéktelenebb volt, mint hajdan, és az első évek

után nem akadályozták jelentős mértékben az orvosi kutatást.

Birgit Adam kitér a nemi betegségek szépirodalmi és művészeti ábrázolására, megemlíti az azóta már elfelejtett, irodalomtörténeti szempontból jelentéktelen, de orvostörténeti szempontból fontos Eugène Brioux A HAJÓTÖRÖTTÉK című drámáját, amelyhez annak idején George Bernard Shaw írt előszót. A brit drámaíró francia kollégáját az Oroszországon kívüli legjelentősebb színműírónak nevezte.

A francia századforduló művészetéhez a szifilisz ábrázolása egyébként is hozzátartozik. Roger Martin du Gard A THIBAUT CSALÁD című művében kétszer is felbukkan. Először egy megfertőződött, lelkiismeret-furdalástól gyötört tanár rajzában, aki veleszületett szifiliszes gyermekét viszi el Antoine Thibault rendelésére. Mivel Antoine Thibault gyermekorvos, a felnőtt szifilisz ábrázolásában Martin du Gardnak afféle trükkhöz kellett folyamodnia: egy szifiliszben szenvedő diplomatát mutat be, aki „ragaszkodott” ahhoz, hogy Antoine gyógykezelve. A világirodalom azon műveinek száma, amelyben a szerző mellékesen vagy fő témaként a vérbajt ábrázolja, felmérhetetlen. A nemi betegségek rajza természetesen a magyar irodalomból sem hiányzik (Ady Endre, Kosztolányi Dezső, Weöres Sándor).

A modern irodalomban a betegség ábrázolása sokrétű. A szifilisz és a nemi betegségek rajzában a fő jellegzetesség, hogy nem sorsca-

pásról van szó – mint a ráknál vagy a klasszikus korban a tüdővésznél –, amely villámcsapásként éri az embert: az egyén maga is hozzájárult magatartásával a fertőzéshez. Mindez persze a nemi betegségek sikeres gyógyítása előtti korszakra vonatkozik. Az a betegség, amelyet néhány penicillininjekcióval meg tudnak gyógyítani, nem lehet tragikum (legfeljebb szatíra) tárgya. (Az AIDS lehet, de a szerzett immunhiányos betegséget magas színvonalon ábrázoló irodalmi mű egyelőre még nem született meg.)

Már Schopenhauer is megállapította, hogy a nemi betegségek megmérgezték az élet örömet és élvezetét, mert mióta Ámor tegezésben mérgezett nyilak is vannak, a nemek viszonyához egy idegenszerű, ellenséges, ördögi mozzanat is hozzájárult. (A venereás betegségek leírásában vagy jellemzésében a klasszikus mitológia – Ámor, Venus – nem kis szerepet játszott.) A szifiliszre vonatkozó szépirodalom java ezt az idegenszerű, ellenséges, ördögi mozzanatot eleveníti meg.

A nemi betegségek történetének reneszánszához az AIDS-világjárvány járult hozzá. Részben a szerzett immunhiányos betegséggel összefüggésben új erőre látszik kapni a tudományosan és gyógyászatilag már elintéztnek vélt szifilisz. A régi történet folytatódik, és nem tudni, hogy mikor és milyen körülmények között ér majd véget.

Harmat Pál

A folyóirat a Nemzeti Kulturális Örökség

Minisztériuma és
a Nemzeti Kulturális
Alapprogram

támogatásával jelenik meg

